

AZ ELSZAKADT MAGYARSÁG IRODALMI PROBLÉMÁI

Amikor közel száz évvel ezelőtt a Magyar Tudományos Akadémiát megalapították, feladatává a magyar nyelv művelését tűzték ki s ez nem volt szűkkörű elhatárolás, hanem egyetemes összefoglalása a kor összes kulturális törekvéseinek. Éppen így az elszakadt magyarság irodalmi problémái nemcsak esztétikai természetűek, hanem általános kulturális, sőt létproblémává szélesbülnek, még pedig nemcsak lokális jelentőségű, hanem egyetemes magyar létproblémává. Az elszakított területeken ma magyar irodalmat művelni, jelenti: a magyarság küzdelmét az idegen elnyomás ellen, jelenti: a magyarság jövőjét, vagy elpusztulását. Így olvad bele a magyar irodalom kérdésébe ismét a politikum, amellyel évszázadokon át össze volt forrva, és amelytől alighogy emancipálta magát.

Az új hatalmasok a trianoni határokon kínai falakat emeltek cenzura-rendeletekkel és kitiltásokkal, amelyek jobban elzárják a csonka országtól elszakadt véreit, mint ha egy távoli földrész szigetén szigetelnének. Nemcsak politikailag szakadtak el, hanem kulturálisan is elszigetelődtek. Hiszen a „hódítók“ jól tudták, hogy minden politikai elnyomásnál hatásosabb a kulturális lenyügözve-tartás. Ezért örködnek határaikon vigyázva, hogy magyar írás be ne jusson, legyen bár az gyermekmese, vagy Dante-és Shakespeare-fordítás. Ezért támadták meg a magyar kultúra legerősebb bástyáját: a magyar iskolát. A magyarságot pedig teljesen készületlenül érte ez a támadás. Nyomasztó, múló álomnak hitte és mire feleszmélt és szervezkedni kezdett, már teljesen egyedül és fegyvertelenül állt. A politikai újraegyesülés reménye — legalább a közeljövőre — szertefoszlott, menteni kellett a még menthetőt: a magyar kultúrát. Az iskolák kapui a magyarság előtt sorban bezárultak, de megmaradt az írás lehetősége. Drága évek elmúlása után öntudatosan döbrent bele az elszakadt magyarságba a kötelesség: önálló, saját magyar irodalmat kell teremteni.

Ez az új magyar irodalom ugyan a magyar irodalmi hagyomány közös, gazdagtermésű törzséből fakad, de a csonka ország mai irodalmával nincsen semmi közössége. A magyar irodalomnak egyvonalú, a legkülönbözőbb irányok mellett is egymást kiegészítő fejlődése 1918-ban megszakadt. A trianoni határokon át alig vezetnek kapcsolatos szálak. *Ott* nem olvashatják az *itt* megjelenő könyveket, folyóiratokat, napilapokat a cenzura, itt meg az ottaniakat a valutáris viszonyok miatt (a valuta általában szomorúan döntő szerepet játszik a ma kulturális életében). Néha találkozunk egy-egy erdélyi, vagy felvidéki névvel folyóiratjaink hasábjain, itt-ott olvashatunk rövidre fogott ismertetéseket az elszakadt magyarság irodalmi törekvéseiről (azt is csak a legújabb időkben) és a csonkaországi írók is felkeresik közleményeikkel a felvidéki és az erdélyi lapokat. Mindez azonban nem pótolhatja azt a közvetlen kölcsönhatást, mely min-

den kifejlett irodalmi életnek első feltétele. Ma ebben a tekintetben szomorúbb a helyzet, mint amikor Kazinczy levelei jelentették a magyar irodalmi életet.

Így ma számolnunk kell külön, egymástól független magyarországi, erdélyi és felvidéki („szlovenszkói“) magyar irodalommal. Az önállósodás krízise még nem múlt el. Hiszen a háború előtt is minden törekvés, mely irodalmi decentralizációt sürgetett, csődöt mondott a főváros felszívó erején. Amde, ha vidéki városaink nem tudtak is önálló irodalmi életet kifejleszteni, mégis ők adták a leghűbb olvasóközönséget. Irodalmi köreik, ha nem teremtettek is kultúrát, de terjesztették és megőrizték. Kolozsvár, Nagyvárad, Pozsony, Kassa a magyar kulturának legerősebb vidéki őrszemei voltak. A megszállók azonban éppen elsősorban a városok magyarságát kezdték ki. Magyar tisztviselők kiutasításával, idegenek betelepítésével rövid pár év alatt megfosztották magyar jellegüktől. Akit meg hagytak állásában, az kenyerét féltve, még magyar ujságot is csak lopva mer olvasni. Az eredetileg németkulturájú városok megmagyarosodott polgárságát visszahajtották a németiség karjaiba. Így az elszakadt területeken minden irodalmi törekvés eleve óriási akadályokba ütközött. Hiszen öntudatos irodalmi élet csak író és olvasóközönség kölcsönhatásában képzelhető el és az „utóállamok“ a legmegértőbb olvasóközönségnek, a művelt magyar középosztálynak nagy részét veszítették el. Megmaradt még a magyar falu, melynek művelődésével azonban akkor, amikor még lehetett volna, vajmi keveset törődtek, és amely most — szomorú igazság — nemcsak az irodalmi, hanem minden magyar törekvéssel szemben közömbös és érzéketlen. Megmaradt az ugyancsak földhöz kötött magyar dzsentri, birtokos-osztály, melynek irodalmi érdeklődése azonban a napilapokon nem terjed túl és áldozatra (már pedig ma megszállott területen irodalmat pártolni áldozattal jár) nem hajlandó. Megmaradt végül a szabad pályákon élő magyar zsidóság, mely ugyan rendkívül fogékony az irodalmi törekvésekkel szemben, de csak akkor, ha azok megegyeznek lelkivilága sajátos követelményeivel.

Lehet-e a magyar olvasóközönség ilyen struktúrája mellett számítani arra, hogy az elszakadt területeken élénk irodalmi élet fejlődik ki? Lehetne, ha új Kazinczyk teremnének, akik felrázzák a közömbösöket, és új Vörösmartyk, akik a feléledt érdeklődésnek művészi kielégülést tudnak adni. Amde a nemzeti katasztrófa sorsdöntő éveiben nem akadtak a tétován álló magyarságnak útmutató vatesei. A közülük kisarjadt magyar tehetségek már régen Budapesten jutottak révbé és hangjuk nem hatolt el a trianoni határokon túl. Ifjú erők kibontakozása még csak a jövő ígérete volt.

A szellemi kábultság e súlyos esztendeit használta ki az emigráció, hogy befészkelje magát az elszakadt magyarság lelkületébe. Az emigrációnak különleges volt a helyzete: szervezetten állt a széthulló szervezetlenséggel szemben, írógárdája (és ki nem tartozott ott az írógárdához?) valamikor otthon lelkeket irányított és tolla rutinírozott volt. Támogatta a megszállók szimpátiája (melyet alaposan meg is szolgált a magyarság rovására), és szabad prédájául engedte az új határokon kívül élő egész magyarságot. Semleges menedékéből áttekinthette az összmagyarság kulturális megmozdulásait akkor, mikor ez a magyarság egymásról semmit sem tudott. Napilapjaikat, ha undorral is, de mégis csak olvasták, hiszen a helyi sajtó még alig bontakozott ki provinciális jellegéből, ezek pedig

az ujságírói technika minden csínjával voltak szerkesztve. Meg aztán csak innen kaphattak hírt a csonka országról, ha visszajáról kellett is olvasni mérgezett híreiket.

Az emigráció azonban nem értette meg a magyarság fájó lelkét, amintohogy az mindig is idegen volt előtte. Fennhézva gúnyolódott a nemzetiség „jelszava” felett, és internacionalizmust hirdetett annak a magyarságnak, mely a legsovinisztább elnyomás átkát szenvedte. Dicsőítette az elnyomót, mellyel ez a magyarság élet-halálharcban állott és becsmérelte azt a magyar hazát, ahová ennek szíve fájva vágyott. Irodalma nem hozott új értékeket, hanem csak lanyha folytatása volt annak az idegenszemű irodalomnak, mely a háború előtt Pesten virágzott és csak Pesten virágozhatott.

Ez az irodalom nem talált olvasóközönségre a megszállott területeken, ahol pedig a pozsonyi ifjúságnak diákos dilettantizmussal, de benső magyar érzéssel szerkesztett folyóiratát lelkesen olvasták. Nemcsak az olvasóközönségnek irodalmi pallérozatlansága miatt, amint ezt emigrációs részről elkeseredve elhitetni igyekeztek, hanem mert a nehéz próbának kitett magyarság nem találta meg benne azt, amire legjobban rászorult: *magyar* művészetet, *magyar* öntudatot, *magyar* önbizalmat. A Bécsben szerkesztett folyóiratok és napilapok sorban megszűntek és ugyanez a sors érte azokat a kezdeményezéseket, amelyek a Felvidéken, vagy Erdélyben akartak gyökeret verni (így a pozsonyi „Tűz” és a kolozsvári „Napkelet”). Ma már az emigrációnak csak egy napilapja van Bécsben és egy képes hetilapja Berlinben, írógárdája pedig szétszóródott a világ minden részébe. Tapasztalatain okulva, az emigráció belátta nagy tévedését, s amikor bécsi organuma körkérdést intézett íróihoz az elszakadt magyarság irodalmának legégetőbb problémái felől, ilyen feleleteket kapott: „Ez az irodalom keresse a kapcsolatot a mély földdel, a magyar nép humuszával és lássa meg életszükségleteit!” Vagy: (ennek az irodalomnak legfőbb feladata legyen) „becsületes, őszinte életbentartása magyarságunknak!”

Persze, mire az emigráció talán nem is annyira benső szükségből, mint inkább jól felfogott érdekből feleszmélt, már késő volt: az elszakadt magyarság maga vette kezébe irodalmának irányítását. Kezdetben mereven elkülönültek egymástól a Felvidék és Erdély irodalmi törekvései. A Felvidéken az irodalom nem bírt önállóságra vergődni, folyóiratai tiszta- virág-életet éltek. Az egységes szervezésnek nincsenek itt meg a történelmi előfeltételei, Pozsony és Kassa nemcsak földrajzilag jelentenek különböző gócpontokat (az új terminológia szerint Nyugat- és Kelet-szlóvenszko), hanem világnézetileg is szemben állnak egymással. Ma itt a napilapok jelentik a magyar irodalmat és a pozsonyi „Új Auróra”, mely évről-évre egybegyűjti a felvidéki irodalom java termését. Írókban nincs hiány, és bár dilettantizmus és művészet között még nem állt be szigorú elkülönítés, a fejlődésnek lehetőségei igéretesen bontakoznak ki.

Erdélyben hamarabb sikerült megbirkózni a nehézségekkel, sikerült áthidalni a világnézleti különbségeket és egy táborba gyűjteni a mindig széthúzó magyarságot. A „Pásztortűz” köré igazi irodalmi értékek gyűltek, akik megteremtették a különleges erdélyi magyar irodalmat. Az elszakadt magyarság lelke tükrözik benne: fájó, reményvesztett nosztalgia és harcos akarás. Mert e folyóirat jelentősége ma már túlnő Erdély határain, egyetemes magyar értéket jelent, a magyar irodalmat új színnel gazdagítja.

Különösen mióta több teret enged a Felvidék íróinak és így a csonka ország határain kívül élő magyarság közös organumává válik. Ma már irányt szab, utat mutat és elhivatott íróinak nevét nem lehet áhítatos csodálat nélkül kiejteni. Súlyos, harcoss feladatot vállaltak magukra: közönyt törni, magyarságot ébreszteni, művészetet teremteni. Sorsuk: küzdelem, csalódás és lemondás. Nagy klasszikusaink megelégedtek azzal, hogy csak egy kis nép költői, de különben a magyar géniusz mindig súlyosan érezte hatásának szűk körre szorultságát. Erdély és a Felvidék költőinek szavára most még csak a magyarság egy kis töredéke figyel fel. De ők vállalják elhivatottságuk terhét és olcsó dicsőségért nem hagyják el rájuk szoruló népüket.

Vajjon van-e, lehet-e az elszakadt magyarság irodalmának jövője? Sikerül-e megőriznie a magyarságot, melynek megsemmisítésére a csehek, a románok semmi eszközzel nem fukarkodnak? Sikerül-e biztosítania különállóan, a magyar iskolától megfosztva, a magyar kultúra továbbfejlődését? Nem roppan-e össze időnek előtte sokszínű feladatának súlya alatt? Oly kérdések ezek, melyekre meg kell mozdulnia a magyarság egyetemének. Be kell végre látni, hogy nem elég irredenta szólamokban kibúsulni a nemzeti fájdalmat, rá kell eszmélni, hogy mialatt politikai integritásról *álmodozunk*, elvész kulturális integritásunk. Meg kell találni azt az archimedesi pontot, ahonnan újra egy közös egységbe lehet foglalni a magyar kultúra fejlődését. Az egész világra szétszakadt némettség a legtávolabbi zugokban is megőrizte kulturális egységét: a harc eszközeire nem szűkülünk példa nélkül. Ki kell szélesbíteni az erdélyi és felvidéki írók olvasóközönségét írásaik terjesztésével Magyarországon és utat kell találni az elszakadt területekre — ha másként nem, külföldi kerülővel — a magyarországi irodalmi alkotások számára. Gondoskodni kell a jövő generációról, melynek maholnap nem lesznek magyar iskolái, s ha marad egy-kettő, nem lesznek magyar tanárai. Oly kis népnek, minő a magyar, kulturája nem bírja el a bifurkációt: kiszárad, elapad.

A rajzolt kép — érzem — sötét, de nem lehet elég sötét, hogy megközelítse az igazságot, nem lehet elég sötét, hogy felébressze az alvó magyar lelkiismeretet. Kell, hogy az elszakadt magyarság irodalma mindnyájunk közös, egész súlyában átértzett problémája legyen: benne tükröződik az egyetemes magyar kultúra jövője.

(Berlin.)

Farkas Gyula.